

A REMÉNY TÉTELEI

Spiró György: *Álmodtam neked*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1987

A nagyepikai műformák kedvelője és avatott művelője, Spiró György legutóbb karcsú kötetet adott a kezünkbe: novelláinak gyűjteményét. Könyvének darabjai között vannak a műfaj kötöttségeihez szorosabban igazodó, erőteljes feszültséggörbét kihordó írások, de csupán néhány könnyvoldalnyi impressziók, reflexiók, színesek is. A nagyepika iránti érzéke azonban a kötet szerzőjét ezúttal sem hagyta el: a novellák terjedelmi és kidolgozásbeli aránytalanságai ellenére az *Álmodtam neked* lapjain egy regény lehetősége sejlik fel.

A könyv legelső novellájának története a narrátor megszületése előtt, a negyvenes évek közepén játszódik, s az elbeszélő groteszk helyzetrajzot ad saját megfogadásának körülményeiről. A második novella már a gyermekkor világát mutatja be, hogy a többiben a kamasz jellemnek változásait, a felnőtté érés gyötrelmeit ábrázolja a szerző. A kötet mesterien van megkomponálva, a novellák úgy sorjáznak, mintha egy fejlődésregény bontakozna ki előttünk, a világra való naiv gyermeki rácsodálkozástól, az első tapasztalatszerzés konfliktusaitól az ember végső kérdéseinek megfogalmazása felé halad, miközben a kiszolgáltatottság, a megalázottság stációit járhatja be szereplőivel. A társadalmi viszonyok, életkörülmények vagy éppen egyetlen személy deformált lelkiivilága kiváltotta megalázottságmódozatok után a kiszolgáltatottság az *Apámmal a meccsen* című novellában érkezik el a tetőfokára, a narrátor nemcsak a felnőtté érés pillanatát éli át, nemcsak nevelődése, fejlődése zárul le, hanem eljut a leginkább befolyásolhatatlanhoz, a külső, embertől független védtelenségig, az egzisztenciális kiszolgáltatottságig, a halállal való szembesülés tényéig, s annak perspektívájából vizsgálja önmagát és környezetét. Ebben a novellában kulminál a feszültség, s a kötet darabjai közül ezt érezzük a legerőteljesebbnek.

Az ezt követő szövegek rendje már nem annyira feszes, a felnőtt narrátor történetei nem állnak szoros összefüggésben egymással, eltűnik a jellemfejlődés összetartó eleme, az addig meghatározható múlt idő általánossá válik, a történetszálak szertefutnak, mintegy párhuzamosan haladnak egymás mellett, s az olvasó számára — nemcsak az elveszített mese, a regény elveszített illúziója miatt — érdekteienebbeké válnak. Csak még egyszer, a *Triptichonban* tűnik elő az a mélység, amely az *Apámmal a meccsen* szövegét jellemezte, s minden bizonynyal nem véletlen, hogy azt is az elbeszélő veszélyhelyzete, a megsemmisülés gondolata hívta életre.

„... a földgolyót finom, emberi kapcsolatokból szőtt háló övezi, különböző helyekre vetődött, közös vagy hasonló tapasztalatokkal rendel-

kező lények kisugárzása, különös fény, amelyből csak néha érzelkel valamit az egyes ember, az éppen élő de létezik, összefüggő rendszer, és talán van annyira jelentős, mint mindaz, ami látható” — írja Spiró György a *Triptych*ban, költőien megfogalmazva ars poeticáját, s ugyanott olvashatjuk ezt az egész kötet jellegét megvilágító mondatot is: „A Szerző, hosszú hónapok óta először, ismét érzett valamit, ami érzendő, amit megnevezni nehéz is, de értelmetlen is; megvilágosodásféle állapotba került, noha ennek az állapotnak nem volt meghatározható, szakvaba önthető tartalma.” Legjobb novelláiban Spiró ennek a megnevezhetetlennek a nyomába szegődik. A *Triptych*ban a Szerző a hegygerincen hóviharba kerülve háromféleképpen éli át a megsemmisülés fenyegetését. Először racionálisan gondolja át megmenekülésének esélyeit: „Megpróbálta kiszámítani megbízhatatlan szemmértéke és a régmúltból előkényszerített fizikai képletek segítségével, vajon a lejtőn mennyire gyorsulna fel a teste, hiszen talán mégsem olyan életveszélyes lesiklani, gondolta. Csakhamar belátta, hogy ezen a jégfalon a szabadesés törvényei érvényesülnének. A lejtőt most már hetven-nyolcvan fokosnak becsülte...” A halál gondolatához racionális úton eljutva a látvány szintjén éli át ugyanazt, a pillanat mérhetetlenül kitérül, s a táj látványába sűrűsödik egy egész élet, akárcsak Ottlik Géza kisregényében, a *Hajnali háztető* párkányjelenetében, s a jeges hegygerinc egyszerre lesz konkrét és archetipikus képzet, szimbolikus, elvonatkoztatott szintér: „... még csak háromszáz méter várta ugyanolyan szűk ösvényen, két szakadék között a gerincen az erdőig, ahol megkapaszkodhatna a fákban. És nagyon messze, mélyen alatta a túl sötét felhők és túl sötét fenyvesek keretezte, derűs napfényben fürdő város, a közönyös, apró házak ritmikusan pirosuló háztetői, mint régi-régi naiv mesterek képein, melyeket az ábrázolt, idilli korszakba visszavágyva, ám a sok évszázaddal későbbi fensőbbbségével, mosolyogva lehet szemlélni; a szemlélő ezúttal nem mosolygott, mert odalent, a pici házakban élnek még emberek, amíg nagy sokára meg nem halnak szépen, soha tudomást nem véve azokról, akik egyszer odahaltak föléjük, s akiknek véletlenül az a napsütötte, békés városka volt az utolsó, ami látványként adatott.” Félelem, remény, kiszolgáltatottság, végső egyedüllét állomásait megjárva harmadszorra a helyzetének álomszerű-látomásos átélése után érkezik csak el az új tudás katartikus állapotáig, a megmenekülésig, az ironikus bölcsességig: „Az új élő mindent a valódi értékének megfelelően becsül, nem fecseg magas árakról, rossz ízű, romlott ételekről, a tömegről a buszon, és nem nyomasztja szerzői pályájának kudarca sem, hiszen mindez és minden elhanyagolható ahhoz képest.”

Spiró György novelláit olvasva szinte szükségtelennek látszik az író és elbeszélő közti disztingválás. Mert mintha titkos, lelki naplóban lapozgatnánk, olyanok elbeszélései. Az író ugyanis, azáltal, hogy a lelki mélyvilágba, a tudatalattiba hatol le, hogy belső konfliktusokat ábrá-

zol, írói eszközeivel az őszinteségre játszik rá. Természetesen az olvasó, ha egy-egy irodalmi művet nem tartana őszintének, irodalomnak sem tudná elfogadni. Spiró György novelláiban azért kell mégis hangsúlyozni ezt az elemet, mert azzal, hogy a könyörtelen igazmondó szerepét vállalja, összes írói eszközét az őszinteségnek mint hatáskeltő komponensnek a szogálatába állítja. Mondanunk sem kell, mennyire kockázatos kalandra vállalkozott, amikor ezt a lejáratott, hamisan csengő kategóriát állította írásainak középpontjába. S szinte minden szövegének olvasása közben szurkolnunk kell neki, nehogy az őszinteségre való törekvés pózzá merevedjen, az érzelmek leírása érzelmességgé, az igazmondás önsajnálatossá váljon.

Idézetek hosszú sorával lehetne alátámasztani, hogy ez a fajta őszinteség azokban a novellákban funkcionál igazán, amelyekben a végső emberi kérdések közelében jár a szerző. Ilyen az *Apámmal a mecscsen* című, amelyben az apja haldoklását figyelő fiú türelmetlenséggel teli, fogcsikorgató tehetetlenséggel és beletörődő, önkínzó szeretettel nézi a lassú pusztulást. Szépítés nélkül, emberi gyarlóságait is feltárva, élveboncolásos őszinteséggel jelenik meg előttünk az apja halálát kívánó, a gyászsal már előre kacérokodó, ugyanakkor azt elodázni kívánó apja utolsó napjait megszépíteni igyekvő fiú lelki képe. Látszólag konvencionálisan, de viviszekciós kegyetlensége miatt nagyon is szokatlanul, vívódó, lelkiismeret-furdalásokkal teli belső drámát állítva élénk. Ez a kötet legmegdöbbenőbb, legjobban kidolgozott, leghatásosabb novellája.

Nem mintha a többi novella nem az elbeszélő művészet mesterének kézjegyét viselné magán. Spiró a nyelvet funkcionálisan, célratörően használja fel, ezért néhány oldalas írásaiban is jellemet tud élénk állítani, sőt, mert jól ismeri az ember természetét, pár mondattal már egyenesen típust alkot. Novelláinak szituációi is tipikusak, jól ismertek, a megformálás módjában rejlik egyediségük. Novelláiban minden előre ki van számítva, a hatás is. A történetek többnyire csattanóval zárulnak. Az *Ez és az a hölgy* címűben például a bürokrácia útvesztőiben való bolyongás és sok félreértés után a világ legtermészetesebb módján talál rá a történet hőse arra a hölgyre, akihez utalták. A *Néz engem* címűben pedig kiderül, hogy miért nem veszi föl napok óta a telefont az elbeszélő, hogy szerelmének lassú romlását nem akarja látni, „csomókkal, kivert bal mellét, amelyet holnap fognak levágni”.

És sorolhatnánk még a csattanóra kihagyezett írásokat. Ám éppen a novellák vázlatyszerűsége az, ami miatt visszahőköl az olvasó. Egy nem eléggé kibontott cselekmény végére mintegy mesterségesen tesz pontot a szerző, a novella terjedelme nem is engedi meg a téma sokirányú kibontását, a sztori erőszakos elmettsége miatt szakadék keletkezik a lekerékítő mondatok és a történet között, nyugtalanító úr az olvasóban, amiért az éppen csak kibomlóban levő cselekményt az író „csak úgy elintézte” egy utolsó mondattal. Vagy lehetséges, hogy a hirtelen le-

zárás nem is pusztá írói fogás, nem katarziskiváltó csel, hanem „a vágyak és életek koncentrált nagy vesztőhelyének” tartozéka, a megformálás szempontjából ezért szükségszerű? Mert a kötet minden írásában a lelki életre helyezi a hangsúlyt, amelynek árnyalása nem tűri a magyarázást?

A kritika a *Kerengőt és az Ikszeket* az unalmas remekmű közé scrolta. Az *Almodtam neked* korántsem az. Mert az író legrejtettebb kérdéseinket hozza felszínre, s azok megválaszolása helyett a remény tételeit megnevezéssel, kegyetlen igazságok kimondásának sorával gyarapítja. Néhány darabja ezért figyelmet lekötő olvasmányunk marad.

TOLDI Éva

BOSZORKÁNYMONOGRÁFIA

Szendrey Ákos: *A magyar néphit boszorkánya*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986

A szerző évtizedek szívós munkájának eredményeként térképezte fel népünk tudarvilágának rejtett területét, képzetait, szem előtt tartva az európai népek boszorkányról alkotott képét is. Régi idők szórványos feljegyzéseit, a boszorkánypererek jegyzőkönyveit és az újabban feltárt néprajzi adatokat használja fel, elemzi és rendszerezi a rendelkezésére álló, hatalmas anyagot, hogy minél hitelesebben megrajzolja a századunk első felében is hatékony boszorkányhitet. Emberi sorsok fügtek a boszorkány rontó és ártó hatalmától. Szendrey felteszi és mindjárt meg is cáfolja a kérdést: vajon a boszorkányhiedelem... „a természet törvényeinek ismeretlen voltából ered-e? Csak ősidőkben lehetett így! Hiszen... a létért való küzdelemben az ember e törvényeket sorra felismerte..., megtanulta.” Emberi tudatunkban azonban az ősi hiedelemképzetek nemzedékről nemzedékre hagyományozódtak, s a példák szerint hatni is tudtak.

Mi teszi a boszorkányt boszorkánnyá? A különböző jelek, melyek már születési rendellenességgel kezdődnek (burokban, foggal vagy fél kezén hat ujjal születik). Később a szúrós szem, összenőtt, bozontos szemöldök, mindezt epilepszia vagy hisztéria is kísérheti. Kiválasztásában kiemelkedő képességei játszanak közre, amelyeket hagyományból, tapasztalatból szerzett. Ilyen tudás a bábáé vagy a javasasszonyé, férfiaknál a természet titkait jól ismerő pásztoré, az ördöngös kocsisé vagy a falu molnáráé. Az irigység, féltékenység, eldőlés, értetlenség a „csodának” látszó eredménnyel szemben egyaránt befolyásolta a közvéleményt. Szendrey könyvében igyekszik a magyar paraszti boszorkány alakját megtisztítani a ráragadott hordalékelemektől, és történeti fejlő-